

Юлія НАБОК-БАБЕНКО
доктор філософії (PhD),
вчителька української мови й інтегрованого
мовно-літературного курсу,
методистка кафедри української філології,
ТОВ «Новопечерська школа – ліцей I–III рівнів»
yuliiia.nabok-babenko@novoshkola.com.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ В 10–12 КЛАСАХ НУШ

Реформування старшої школи передбачає зміну підходів у викладанні предметів і курсів мовно-літературної галузі. Для сучасного учнівства мова – це не лише сукупність правил, а насамперед – засіб комунікації та інструмент впливу. Через мову відбуваються осмислення світу, пізнання себе та інших, ствердження власної позиції.

Нинішні старшокласники живуть у середовищі різнотипних текстів: медійних, рекламних, графічних, візуальних тощо. Усвідомлене читання, висловлення й аргументація своєї думки стають одними з найважливіших умінь. Мовно-літературна освіта в профільній школі має передбачати не накопичення знань про мовні явища чи літературні тексти, а розвиток критичного, аналітичного, творчого мислення та комунікативних умінь.

Мета мовно-літературної освітньої галузі є наскрізною для всіх державних стандартів НУШ. Якщо узагальнено, то це – розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, здатні спілкуватися рідною мовою (чи мовами корінних народів або національних меншин), читають інформаційні та художні тексти для духовного, культурного й національного самовираження, міжкультурного діалогу, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій та ставлень.

У Держстандарті профільної освіти мета мовно-літературної освітньої галузі розширена такими формулюваннями, як шанування української мови, використання мови в повсякденному житті та в професійних сферах, розуміння важливості «української мови як національної цінності та важливого атрибута української національної та громадянської ідентичності», формування «системи суспільно-державних (національних) цінностей України і ставлень», подальше професійне становлення [1].

Закономірно, що Держстандарт профільної освіти орієнтується на компетентнісний підхід, у якому визначальним є не стільки знання правил, скільки вміння застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях. У такому разі українська мова постає як інструмент мислення й дії через розуміння, інтерпретацію, аргументацію.

Профільне вивчення української мови чи літератур – це не про збільшення кількості годин, а про створення структурованої діяльної

системи, через яку вдається розкрити мовний/літературний/медійний/аналітичний потенціал учнівства.

Вимоги до обов'язкових результатів Держстандарту профільної відповідають попереднім нормативним документам і підходам НУШ. Важливими є взаємодія з іншими в різних комунікативних ситуаціях (усно й письмово); сприйняття, аналіз, інтерпретація та критичне оцінювання інформації в текстах різних видів; висловлення власних думок, почуттів, ставлень та ідей; дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної творчості [1].

У додатку 1 Держстандарту визначено компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі. Передбачено, що кожна ключова компетентність реалізується через певні уміння та ставлення. Базові знання з української мови, української та зарубіжних літератур – це п'ять тематичних блоків: «Інформація», «Комунікація», «Текст», «Літературний твір» і «Мовні засоби».

Групи результатів навчання мовно-літературної галузі в профільній школі відповідають базовій та передбачають такі загальні результати:

Група 1 («Усна взаємодія»): сприйняття усної інформації; перетворення її на різні форми повідомлень; виокремлення, аналіз, інтерпретація, оцінювання усної інформації; висловлення та обстоювання власних поглядів, ідей, переконань із використанням вербальних та невербальних засобів; регулювання власного емоційного стану.

Група 2 («Робота з текстом»): сприймання, аналіз, інтерпретація, оцінювання тексту; збагачення естетичного й емоційно-чуттєвого досвіду; вибір текстів для читання; перетворення текстової інформації; творче читання (самовираження через набутий читацький досвід).

Група 3 («Письмова взаємодія»), яку також формулюють як «**Письмова комунікація**» [2]): створення письмових висловлень; редагування письмових текстів.

Група 4 («Дослідження мовлення»): дослідження мовних явищ; використання знань із мови в мовленнєвій творчості.

Очевидно, що в профільній школі варто реалізовувати **комунікативний підхід замість граматикоцентричного**. Розвиток мовленнєвої практики, критичного мислення, уміння висловлювати й аргументувати свої думки є визначальним. Удосконалення читацької компетентності через роботу з різнотипними текстами, аналіз й інтерпретація прочитаного, розвиток медіаграмотності – важливі вміння учнівства профільної.

Практичні напрацювання для пілотування і впровадження профільної школи пропонує команда «ЗМІСТу». На сайті zmistprofilna.com запропоновано бібліотеку матеріалів для вчительства й розробки, готові робочі аркуші – для учнівства. Розгляньмо й проаналізуємо окремі курси мовно-літературної освітньої галузі, розміщені на платформі.

«**Інтегрований курс української та зарубіжної літератур**», що презентований на zmistprofilna.com, є найбільшим за кількістю годин (105 год.,

але насправді може бути ще більше). Основними особливостями цього курсу є заглиблення в тексти (менше творів – більше уваги до вповільненого читання з визначенням сенсів і контекстів); наскрізна тематика («Людина і влада. Лідерство», «Дослідження й прийняття себе та інших», «Співжиття людей у соціумі. Національна ідентичність», «Мистецтво поетичне. Сенси», «Мистецтво поетичне. Кохання»); встановлення літературних зв'язків між різними культурами; розвиток навичок критичного мислення, аналізу текстів, порівняння стилістичних прийомів та жанрів.

На платформі «ЗМІСТу» [3] презентовано значну добірку курсів вільного вибору. Розгляньмо особливості деяких із них задля розуміння підходів і пріоритетів у розвитку мовно-літературної галузі профільної школи:

1. **«Нонфікшн: що таке нехудожня література?»** (70 год., авторка – А. Євдокимова).

Курс орієнтований на **нехудожні тексти** як окремий жанровий і функціональний пласт. Серед матеріалів курсу – науково-популярна література, медіатексти, есе, репортажі, блоги, аналітичні статті, путівники про подорожі, біографії відомих людей тощо. Ключовими темами курсу є «Невигадані життя», «Спостереження», «Світ навколо», «Саморозвиток».

2. **«Літературний текст і його інтерпретації»** (35 год., автор – І. Хворостяний).

Курс пропонує читання текстів через практичні інструменти методики «close reading». Деталі, підтексти, множинність значень, власні інтерпретації – усе є важливим для глибинного розуміння текстів. **«Менше творів – більше глибини»** – таким чином визначено основну особливість курсу. **Ключові теми:** «Стосунки та межі приватного / публічного», «Влада, насильство і свобода», «Мова і форма», «Пам'ять та ідентичність».

3. **«Критичний аналіз тексту»** (70 год., автор – Т. Ткачук)

Це – структурований курс із аналізу текстів різних стилів і жанрів, аудіо- та відеофрагментів. Завдяки цьому курсу учнівство навчиться розпізнавати маніпулятивні тексти, розвиватиме вміння аргументовано відстоювати свою думку й здійснювати критичний аналіз свого та чужого текстів. Ключові теми: «Етапи роботи з текстом для критичного оцінювання», «Інструменти для розвитку критичного оцінювання тексту», «Способи виявлення псевдонаукових теорій, усталених міфів та поширених упереджень».

4. **«Мова в просторі навколо нас»** (70 год., авторка – О. Питюр).

Курс пропонує дослідити мову в різноманітних життєвих ситуаціях: у транспорті, магазинах, музеях, закладах харчування, кінотеатрах, громадських установах тощо. Завдяки комплексу завдань, запропонованих у матеріалах курсу, учнівство розвиватиме вміння читати й інтерпретувати текстові повідомлення (оголошення, інформаційні знаки, інструкції тощо), розуміти контекст ситуації, здійснювати усну та письмову комунікацію для досягнення власної мети.

Вибір ключових тем є широким з огляду на різні місця дослідження «мови навколо нас»: громадський транспорт, соціальний простір, мистецький простір, гастрономія, радіо- й телемовлення, книгарні, медичний простір, інституції державного сектору, здоровий спосіб життя, готельно-ресторанний бізнес тощо.

Бібліотека платформи «ЗМІСТ» постійно поповнюється новими методичними напрацюваннями, що є допоміжними в реалізації реформи профільної школи. Визначальною має стати й творча активність учительства різних закладів: створення авторських курсів урізноманітнить мовно-літературну галузь профільної.

Отже, аналіз особливостей викладання курсів мовно-літературної галузі в 10–12 класах НУШ засвідчує системний перехід від знаннево-репродуктивної моделі до компетентнісної. Мовно-літературна галузь профільної школи зосереджується на роботі з текстом як інтелектуальним, культурним і соціальним явищем. Курси, запропоновані на платформі «ЗМІСТ», демонструють сучасні підходи до інтеграції мови, літератури та медіа, забезпечуючи варіативність освітніх траєкторій і можливість глибокого опрацювання змісту. Особливого значення набувають інтегровані та вибіркові курси, що орієнтують учнівство на усвідомлене читання, інтерпретацію, аргументацію та мовленнєву творчість у реальних життєвих контекстах.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт профільної середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#n10> (дата звернення: 02.01.2026).
2. Концептуальні засади мовно-літературної освітньої галузі. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/novyny-posylannia/konceptualni-zasadi-movno-literaturnoyi-osvitnoyi-galuzi-ukrayinska-mova-ukrayinska-ta-zarubizna-literaturai.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 03.01.2026).
3. Мовно-літературна освітня галузь. URL: <https://zmistprofilna.com/education-area/movno-literaturna/> (дата звернення: 02.01.2026).